

V. ȘTIINȚELE NATURII.
GEOGRAFIE

ASPECTE DE GEOGRAFIE ISTORICĂ ÎN ȚARA MARAMUREȘULUI

ANA-MARIA CORPADE, CIPRIAN CORPADE*

ASPECTS OF HISTORICAL GEOGRAPHY IN MARAMUREȘ COUNTRY

ABSTRACT: The present paper offers an approach of historical geography in the Maramureș Depression by analyzing the Maramureș geoidentity as an entity formed of natural sites and humans. The paper focuses on the historical dimension of the Maramureș geoidentity and points out aspects as etimological references, archeological evidence, political-administrative evolution and toponimy as reflection of the human-environment relationship.

KEYWORDS: historical geography, geoidentity, toponimy, Maramureș

REZUMAT: Lucrarea de față prezintă o abordare de geografie istorică în Depresiunea Maramureșului în sensul

analizei geoidentității maramureșene ca entitate alcătuită din locuri naturale care conferă factorului uman suport material și ambiental pentru existență. Lucrarea abordează de fapt dimensiunea istorică a geoidentității maramureșene, analizând aspecte precum referiri etimologice ale numelui unității geografice, dovezi arheologice privind continuitatea viețuirii, etapele de evoluție politico-administrativă a Maramureșului sau toponimia locală ca formă de reflecție a relației om-mediu.

CUVINTE-CHEIE: geografie istorică, geoidentitate, toponimie, Maramureș

1. INTRODUCERE

În dicționarul de geografie umană, **geografia istorică** este definită ca ramură a geografiei ce se ocupă cu reconstituirea unor peisaje geografice trecute. De-a lungul timpului au fost folosite și alte sensuri, de exemplu cel istoriografic, de studiu al descoperirilor geografice și al exploatării unor noi teritorii (înțeles folosit în special în secolul al XIX-lea). Un alt aspect a fost cel al modificării granițelor și sistemelor politice de-a lungul timpului. Termenul mai este utilizat și pentru determinarea influenței factorilor geografici asupra istoriei.

În geografia românească, studii de acest gen au efectuat I. Conea (*Țara Vrancei, Țara Loviștei*), S. Opreanu, N. Rădulescu și mai recent M. Mureșianu (*Ținutul Grăniceresc Năsăudean*), P. Binder etc. Nici unul dintre ei însă nu face referiri de ordin teoretic la natura, dimensiunea sau metodologia de studiu a acestei ramuri geografice. *Mesajul* pe care Ion Conea îl transmite prin lucrarea sa *Țara Loviștei*¹ este acela că în dorința de a identifica stări trecute istorice sau geografice, este imperios necesar a corela scrierea istoriei cu analiza cadrului geografic și vice-versa. Autorul, trecând de la hărțile mai vechi la cele mai noi, și cerce-

---

* Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie; e-mail: ana.corpade@geografie.ubbcluj.ro, ccorpade@geografie.ubbcluj.ro

¹ I. Conea, 1935

tând materialul istoric cu harta în mână, apoi la fața locului, a reușit să elucideze anumite incongruențe în materialele istorice referitoare la Țara Loviștei.

Tema de față suportă mai multe interpretări, dacă ne axăm pe definițiile existente, dar și pe studiile, puține de altfel, care au apărut în România. Fără a exista un suport metodologic pentru studiile de geografie istorică, o abordare posibilă este aceea de a analiza modul în care populația locală și-a pus amprenta asupra peisajului geografic, ca rezultat al transformărilor politice și socio-economice survenite de-a lungul istoriei. Această stare de fapt rezidă în conferirea unor trăsături esențiale mediilor naturale, ca de exemplu accesibilitate, suport pentru activitățile de bază, refugiu etc., spre deosebire de modul în care acestea au fost exploatate de către autoritățile străine (într-o formă organizată, bazată pe planificări, în scopul obținerii de profit).

Potrivit lui Ioan Mac², toate atributele pe care le îmbracă spațiul exprimă un mod dimensional de ordine în care se petrec faptele geografice indiferent de natura lor fizică și socială. Conotațiile semantice ale acestui termen îl asociază cu efectele practicilor umane care duc la conturarea unor modele teritoriale de viațuire. Trei elemente majore contribuie la edificarea acestor modele teritoriale și anume:

- Experiența – deprinderi dobândite în confruntarea cu mediul înconjurător de-a lungul timpului și transmisă din generație în generație sub forma arhetipurilor sau reprezentărilor sociale;
- Împrumuturile, preluate din ariile învecinate sau mai îndepărtate cu care locuitorii unei comunități intră în contact direct sau indirect. Această formă de *civilizare* prin împrumut este extrem de evidentă și în cazul unor accidente culturale, cum a fost colonizarea sașilor în Ardeal;
- Instruirea, obținută pe diverse căi (educație, familie, societate).

Același autor apreciază că *valențele teritoriului* (spațiului) preluate în diverse feluri, oricum selectiv, sunt reflectate tocmai în arhitectura modelului teritorial uman. Societățile proiectează și modelează spațiul în acord cu imaginile pe care acestea le elaborează (le concep, le construiesc) și a căror sursă o constituie tocmai practica umană. Mii de ani s-au derulat în procesul viețuirii umane cu practici și cunoștințe diferit valorificate în folosirea spațiului și în raportul de gândire de a înțelege și reprezenta Pământul într-o concepție proprie despre lume și cosmos, acea imago mundi preferențială. Trăinicia spațiului relațional (om-mediul) depinde de profunzimea operației exercitate de către om în teritoriu și de varietatea legăturilor, cum ar fi cele de interes economic, de proprietate, de dominare, de stăpânire ș.a. Identificarea unui teritoriu nu este decât un prim pas în procesul relațional, căci urmarea firească presupune stabilirea poziției, relevarea atributelor (de favorabilitate, de pretabilitate, de acces etc.) și oportunităților³.

Un exemplu care reflectă într-un mod optim relațiile de coexistență și synergism într-un teritoriu este formarea identităților geospațiale sau geoidențităților, ce pot fi definite ca entități umane teritoriale alcătuite din locuri (sit-uri) naturale și oameni ce trăiesc pe acele geospații și care le oferă un suport material și ambiental pentru existența lor. În cele ce urmează, este prezentată dimensiunea istorică a geoidențității maramureșene, cu sublinierea continuității relațiilor pe care maramureșenii le-au avut cu pământul/teritoriul pe care l-au locuit și pe care l-au transformat și adaptat de-a lungul timpului propriilor necesități și dorințe.

2. REFERIRI ETIMOLOGICE ȘI DERIVAȚII SEMANTICE

Primul document cunoscut în care este menționat Maramureșul apare destul de târziu, odată cu invazia ungurilor. Este vorba despre o diplomă ce datează din anul 1199, prin care regele Emeric I donează comitelui Laurențiu pământ „*de 5 pluguri*”, ca recompensă pentru slujirea credincioasă și pentru salvarea regelui de la moarte, când acesta se afla la o vânătoare în Maramureș⁴. În documentele latine poartă numele de Maramorisius, Maramurus sau Maramorosius, iar în cele grecești, slavone și poloneze Maramoreș și Maramorâș.

² I. Mac, 2004

³ I. Mac, 2008

⁴ Documente privind istoria României. C. Transilvania. Veacul XI–XIII, 1951

Interpretarea etimologică a numelui diferă de la autor la autor. I. Bunea îl derivă de la „*Marmore*”, un Marus din neamul lui Maurus, care ar fi fost primul descălecător și de la care și-ar fi luat numele râul Mara și familia Mariș⁵. Ca argument invocă faptul că în actele Patriarhiei Constantinopolitane din anii 1390–1400, Moldova se numește Maurovlahia, ce ar semnifica țara vlahilor originari din Maramureș. N. Densușianu îl derivă din cuvântul Marimorusa, care în limba cimbrilor însemna mare moartă, nume ce s-ar fi dat Maramureșului din cauza maselor de apă care înainte de era neolitică acopereau întregul șes al Panoniei, până în munții Bucovinei⁶. Părerea pare să fie confirmată și de numele mortua, sub care figurează în unele documente medievale niște mlaștini din bazinul Tisei. Ioan Mihalyi de Apșa este de părere că Maramureșul ar deriva din cuvântul marmură, cu intercalarea unui a, așa cum și cuvântul aramă derivă din armă⁷. Opinia sa este justificată de faptul că în multe localități din Maramureș se găsește marmură de calitate inferioară în cantitate mare. Al. Filipașcu afirmă că „... în conflictul neîntrerupt care a existat între stăpânii Daciei și noul popor năvălitor, o parte din cei biruiți și alungați trebuie să fi căutat refugiu în Maramureșul apărat de munți și de codri seculari. Repetarea deasă a acestor conflicte a înmulțit peste măsură numărul locuitorilor umplând până și coamele munților celor mai înalți cu așezări omenești”. Și în continuare: „Rămășițele dace și-au organizat în Maramureș o patrie nouă, o Dacie liberă, pentru apărarea căreia au construit o mulțime de cetăți...”⁸. Regruparea ar fi avut loc, în mod firesc, dincolo de Gutâi și Igniș, stabilindu-și tabere de-o parte și de alta a râului Mara. În zonă sălășluiau triburile de costoboci și cistoboci. Deci nou veniții erau „venetici”, străini, chiar dacă făceau parte din același regat. Aceștia din urmă proveneau, majoritatea, din ținutul trecut prin foc și sabie de legiunile romane: așezările de pe Mureș (Sebeș, Orăștie, Grădiștea, Simeria, Deva, Brad, Gurasada – localități situate în prezent în județul Hunedoara și partea sudică a Apusenilor). În această regiune transilvăneană era organizat „centrul de comandă” a regatului geto-dac. Nu este exclus ca denumirea generică a refugiaților să fi fost „*morișeni*” / „*moroșeni*” / „*murășeni*” (cei din/de pe Mureș).

3. DOVEZI ISTORICE PRIVIND CONTINUITATEA LOCUIRII

Descoperirile arheologice de până acum au scos la iveală mărturii care atestă prezența omenească în Depresiunea Maramureșului din cele mai vechi timpuri. Astfel, pentru paleoliticul superior (35000–10000 î.e.n), descoperirile arheologice de la Nănești aduc primele argumente ale prezenței omului în aceste locuri. Începând din Neolitic (6000–2500 î.e.n), mărturiile se înmulțesc. Prima semnalare o face Ioan Mihalyi de Apșa⁹, care descrie o secure de piatră descoperită în 1870 în comuna Leordina. Epoca bronzului este foarte bogat reprezentată în zonă, cercetările scoțând la iveală fie depozite de unelte și arme, fie diverse piese izolate în aproape toate localitățile depresiunii. Bogăția în minereuri neferoase pe care o oferea această zonă, a dus la dezvoltarea unor centre locale de metalurgie a bronzului (descoperirile de la Săpânța, Sarasău, Sighet, Tisa, Coștiui, Vadu Izei, Nănești, Bârsana, Ieud, Sârbi, Ocna Șugatag, Giulești etc).

În ceea ce privește continuitatea viețuirii, Radu Popa¹⁰ afirmă că așezările din epoca bronzului au avut un caracter stabil, acest lucru fiind dovedit de descoperirile arheologice. De altfel, bogăția în minereuri, resursele mari de sare, pășunile, pădurile, bogăția în vânat și pește, puteau asigura condiții prielnice unei evoluții stabile a colectivităților umane care au trăit aici cu milenii în urmă.

În cele ce urmează punctăm câteva aspecte relevante pentru continuitatea locuirii Maramureșului sintetizate din lucrarea „*Istoria Maramureșului*” a lui Alexandru Filipașcu.¹¹

⁵ A. Filipașcu, 1940

⁶ N. Densușianu, 1913

⁷ I. Mihalyi de Apșa, 1900

⁸ A. Filipașcu, 1940

⁹ I. Mihalyi de Apșa, 1900

¹⁰ R. Popa, 1997

¹¹ A. Filipașcu, 1940

Populația nord-tracică, în care se înglobează și cea a Maramureșului începând din secolul al VI-lea î.e.n., poate fi considerată ca și populație geto-dacică. Astfel, descoperirile din satele Tisa și Sarasău (sec. VII–V î.e.n.) dovedesc permanența traco-dacilor în zonă și evoluția lor spre forme superioare de organizare socială. Materialele descoperite la Oncești (cești dacice, ceramică cenușie lucrată cu roata etc.) sunt similare celor descoperite în celelalte zone ale țării (Orăștie, Banat etc.).

Sub Burebista, Dacia se întindea până la Vilna, cuprinzând și Maramureșul. În acest timp, Rodna Veche era un centru înfloritor, având bogate mine de aur. Între Gelonos (Porolissum) și Sarmizegetusa, dacii au construit o linie fortificată, presărată cu puternice cetăți de apărare situate pe coamele munților. Se crede că de aceea expediția de cucerire romană nu s-a mărginit la ocuparea Sarmisegetusei, deoarece stăpânirea deplină a provinciei reclama și cucerirea liniei fortificate de la nord și nord-vest. Ultima rezistență dacă a avut loc la hotarul Maramureșului, unde s-a retras populația civilă, precum și luptătorii daci care au supraviețuit înfrângerii. Rămășițele dace și-au organizat în Maramureș o patrie nouă, pentru apărarea căreia au construit o mulțime de cetăți, a căror amintire o păstrează denumirile cetate și cetățuie din comunele maramureșene (două urme de cetăți descoperite la Oncești, la Bârsana, la Cuhea, la Sarasău etc.). Romanii, pentru a exploata în liniște minereurile din Rodna, au închis accesul din Maramureș spre valea Someșului cu două fortificații puternice de pământ, ale căror urme se văd și azi, una lângă Salva și alta la sud de Romuli. După câteva decenii de consolidare internă, dacii liberi din Maramureș au început să facă incursiuni de pradă pe văile înfloritoare provincii romane. Ca urmare, romanii au fost siliți să pună capăt independenței ultimei țărișoare dace, anexând-o ținutului Porolissum. În Maramureș romanii au construit drumuri, au reparat cetățile și au pus în exploatare minele de sare de pe Ronișoara, pentru exploatarea cărora au construit o fortăreață numită *castellum*, de unde își trage numele satul Coștiui. Amintirea dacilor a fost eternizată într-o serie de credințe (de ex. baba Dochia) sau toponime (Borșa, care provine de la cuvântul bora = vifor, Leordina – leorda = scai sălbatic, Petrova – petrodava). Despre stăpânirea romană ne amintesc monedele descoperite îndeosebi în apropierea vechilor mine de sare, la Teceu, Ieud, Coștiui, Petrova, precum și numeroase toponime (Coștiui – Castellum, Bocicoiel – bosco – pădure, muntele Țibleș consacrat zeiței Cibe, Capul Muntelui de lângă Șetref – muntul – frumos, muncel din cuvântul monticello).

Viața în comunitățile maramureșene și-a urmat cursul firesc în cadrul structurilor sociale conturate în perioada daco-romană, chiar dacă în secolele următoare migrațiile au pătruns și în Maramureș. Amintirea unor barbari s-a păstrat însă numai în legende populare și în unele toponime. Despre sarmați ne amintește numele *Sărmătieși* din hotarul Budeștilor, despre cumani familia Coman și muntele Piciorul Comanului de pe Vatea Râului, de la goți am împrumutat cuvântul *cneaz* și numele de botez Dragomir, precum și construirea bisericuțelor de lemn în stil gotic, cu turnuri drepte ca o săgeată, ce se aseamănă cu cele din Norvegia. Construcția bisericilor în stil gotic începe deja din sec. al IV-lea sub stăpânirea goților și nu sub influența coloniștilor germani stabiliți în Maramureș mult mai târziu. Urme mai adânci au lăsat slavii, de la care am împrumutat numele de *voievod*, precum și alte numeroase nume de botez, care au reușit să se mențină de-a lungul secolelor datorită limbii slavone care se folosea în biserica românească. Marea majoritate a numelor maramureșene din sec. XIV–XVI (Balea, Dragoș, Dunca, Hodor, Mihalca, Stan, Vlad etc.) sunt de origine slavonă.

O importanță covârșitoare asupra evoluției Maramureșului o are migrația în sec. IX a ungarilor ce vin dinspre răsărit și care se instalează în Câmpia Panonică, care trec la cucerirea de noi teritorii, mai cu seamă înspre est. În legătură cu aceste incursiuni apare și prima știre scrisă în care e menționat Maramureșul. Consemnările ulterioare referitoare la Maramureș reflectă contactele ce se realizează între coroana maghiară și populația autohtonă, precum și infiltrarea ungarilor în Maramureș începând cu sec. al XIII-lea. O diplomă din anul 1329 confirmă colonizarea în Maramureș a unor saxoni și unguri, cărora li se acordă autonomie și privilegii speciale, populația autohtonă fiind obligată să se supună locuitorilor regali. Odată sosiți aici, coloniștii („*hospites*”) vor aduce cu ei și forme de organizare politică, administrativă și bisericească care vor înlesni în timp acapararea Maramureșului de către statul feudal maghiar. În documentele

emise de cancelariile maghiare pe parcursul sec. XIV și XV este prezentată lupta populației românești cu noul dușman. În procesul de instituire a dominației maghiare asupra Maramureșului, un factor important a fost înnobilarea marilor familii românești de aici cu grade corespunzătoare ierarhiei feudale. Chiar dacă aceste titluri și privilegii erau tentante, colonizarea cu locuitori străini și expansiunea autorității regale au creat nemulțumiri și temeri în rândul conducătorilor români, asupra cărora s-au luat măsuri ferme de neutralizare (Bogdan de Cuhea fiind destituit din funcția de voievod al Maramureșului și declarat infidel). Situația tensionată apărută între coroana maghiară și voievodul (demis) Bogdan I-au determinat pe acesta din urmă să plece în anul 1359 în Moldova, împreună cu familiile înrudite, unde înlăturându-l pe voievodul Balc, se proclamă prinț independent, iar Moldova stat de sine stătător. Emigrarea masivă a maramureșenilor spre Moldova a lăsat goluri ireparabile în rândurile românilor rămași, reducându-le puterea de rezistență și puterea politică. Locurile rămase depopulate au fost colonizate cu ruteni veniți din părțile Galiției, aceștia orientându-se spre ținutul condus de voievodul Ioan de Rozavlea, care i-a colonizat de-a lungul văii numită ulterior Apa Rusului, unde au întemeiat satele rutenești și iobăgești Poienile de sub Munte, Repedea și Ruscova. Mai târziu, nobilii din Petrova au colonizat câteva familii și în satele Bistra și Valea Vișeuului. Rutenii devin puternice elemente de deznaționalizare a românilor, datorită puternicului lor aliat găsit în biserica de limbă slavonă. Introducerea structurilor feudale odată cu plecarea voievodului Bogdan îndreaptă această regiune spre un final anticipabil și anume includerea sa în regatul ungar la sfârșitul sec. XIV.

Secolul al XVI-lea este marcat și în Maramureș de mari nemulțumiri din partea țăranilor nobili români, care erau deposezați de pământuri în favoarea nobililor unguri. Această stare de fapt a determinat participarea lor, indiferent de starea socială, la răscoala țăărănească din 1514. Înăbușirea răscoalei a atras pedepse aspre asupra maramureșenilor, autoritatea maghiară confiscând moșiile a 32 de familii.

În 1538 Maramureșul este anexat Transilvaniei, în această perioadă proliferând protestantismul și calvinismul, fapt care atrage după sine o politică de maghiarizare propagată prin cele mai diverse mijloace: *„deodată cu domnia principilor ardeleni se inaugurează astfel în Maramureș o epocă de decădere și de înstrăinare a românilor, tot atât de tristă ca și epoca fanariotă din principate”* (Al. Filipașcu, 1940)¹². Lupta românilor maramureșeni împotriva tendințelor acaparatoare ale coloniștilor saxoni și unguri, precum și împotriva deznaționalizării, și-a găsit ecou în principalele evenimente care au cuprins Transilvania acelor vremuri (răscoala de la 1784, jafurile unor forme de organizare haiducească asupra nobilimii maghiare – Pinteza Viteazul).

Un alt eveniment deosebit din istoria Maramureșului este ultima invazie a tătarilor, care a avut loc în 1717. Aceștia sunt zdrobiți la Borșa de către populația locală, pe locul numit și astăzi Preluca Tătarilor.

Un element ce merită menționat și care se va repercuta ulterior asupra structurii etnice și socio-economice a Maramureșului, este apariția populației evreiești. Primul document care amintește prezența lor în Maramureș este conscripția din 1728 în care sunt enumerați 9 evrei (6 dincoace de Tisa, iar 3 dincolo). Nu se amintește nimic referitor la ocupația acestora, dar mențiunea făcută la evreul din Săpânța este suficient de elocventă: *„un singur jidov, care fără să plătească ceva dare, ruina populația”*. Dacă la început evreii au fost acceptați mai mult din milă în satele iobăgești, abilitățile de adaptare le-au permis să pătrundă în scurt timp în comunele nobile și în orașele regești. La început, aceștia nu aveau drept de proprietate, plătind nobilului proprietar taxe de toleranță. În 1780, evreilor din Sighet li se permite de către regele Iosif al II-lea să-și construiască o sinagogă. Numărul lor, în continuă creștere, a provocat îngrijorare chiar și la curtea vieneză, care pe parcursul sec. al XVIII-lea a cerut de multe ori informații asupra lor. Conscripția din 1787 arată deja în Maramureș prezența a 1214 evrei de sex masculin; în 1804 erau 2448, în 1805 numărul lor total era de 4976, în 1835 erau 7650, iar în 1840 reprezintă deja 6% din întreaga populație, adică 9079 de suflete. În 1828 ei au deja organizație de castă, care îi reprezenta în fața autorităților, având concentrat în mâna lor comerțul de vite și de cereale din comitat. În ceea ce privește originea lor, aceștia provin din Rusia și Bucovina. În

¹² A. Filipașcu, 1940

Bucovina, fiind persecutați de generalul Enzenberg (care într-un singur an, 1781, a expulzat 365 de familii de evrei), ei treceau în Maramureș, având în vedere că granița spre ținutul Năsăudului era de nepătruns. Spre Galiția nu mergeau din dorința de a fi cât mai departe de stăpânirea rusească, care în 1791 le-a interzis agricultura și i-a obligat să locuiască în ghetouri, stabilind principiul că evreilor nu li se permite nimic ce nu se precizează prin lege. Aceste dispoziții, agravate în 1882, s-au menținut în Rusia până la izbucnirea revoluției roșii. Aceasta este, deci, principala cauză pentru care evreii s-au îndreptat spre Maramureș. În 1828 ajunseseră atât de mulți, încât, din motive economice (concurența în activitățile de negoț), ceruseră autorităților să interzică accesul în comitat pentru noi evrei. Construcția căii ferate ce lega Maramureșul cu Galiția de la sfârșitul sec. al XIX-lea a facilitat și mai mult invazia evreilor, care în 1900 ajung să reprezinte 18.8% din populația comitatului. În dorința lor de câștig, evreii au întrebuințat toate mijloacele permise și nepermise pentru a exploata fără scrupule pe țăranii simpli și creduli, mai ales când aceștia erau siliți să recurgă la ajutorul lor. În 1830, conducătorii comitatului constată că evreii i-au obișnuit pe creștini cu abuzul țiucii și în consecință trimit circulare la toți preoții lor, îndrumându-i să atragă atenția credincioșilor asupra pericolului consumării țiucii fabricate de evrei. Dieta ungară din 1840 asigură libertăți pentru evrei, iar în 1867 le acordă dreptul de a câștiga proprietăți imobiliare și de a avea acces la posesorile nobile, ca în scurt timp să devină ei stăpânii acelor. Oficialitatea maghiară i-a sprijinit cu toată puterea, considerându-i ca cei mai buni aliați pentru crearea unei hegemonii ungurești în Maramureș. În 1870, evreii reușesc să aibă în congregația comitatului 53 de viriliști, față de 27 români. Datorită puterii și influenței lor crescânde, evreii devin adevărații stăpâni ai Maramureșului, neîndrăznind nimeni să li se împotrivescă. Pentru exploatarea lemnului de brad, statul maghiar încheie un contract cu firma evreiască Frații Pollac, iar în 1873 concesionează tăierea a 1 milion mc brad firmei Frații Groedl, deținătorii de mai târziu a titlului de baroni de Giulești și distrugătorii celei mai frumoase păduri posesorale. Prin asemenea mijloace, evreii au reușit cu încetul să se așeze în mijlocul satelor și să-i alunge pe români la periferii.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea apar germenii relațiilor de producție capitaliste. Perfecționarea mijloacelor de producție a sării, exploatarea forestieră sunt stimulate de colonizările făcute de Maria Tereza cu șvabi și țipțeri.

Din secolul al XIX-lea spiritul național din Maramureș se coagulează cu ideile manifestate în Transilvania și în Principatele Române. Două evenimente merită amintite în ceea ce privește istoria Maramureșului în sec. XX, și anume stabilirea graniței pe Tisa în 1920 și recucerirea pentru o scurtă perioadă de către Ungaria horthystă în 1940.

4. EVOLUȚIA TERITORIAL-ADMINISTRATIVĂ A SPAȚIULUI MARAMUREȘEAN

Din punct de vedere politico-administrativ, Maramureșul a îmbrăcat de-a lungul timpului forme mai mult sau mai puțin specifice. Termeni ca obștea sătească, cnezat de sat, cnezat de vale, voievodat, comitat, județ, regiune, marchează apartenența administrativă și ierarhia în cadrul Maramureșului cu puternice conotații de ordin istoric.

Pentru perioada prestatală, pe teritoriul Maramureșului literatura istorică menționează ca specifică organizarea administrativ-teritorială pe obști sătești aparținând cnezatelor de sat și cnezatelor de vale. Ulterior va apărea instituția voievodatului prin care se va face tranziția treptată spre comitat, pe parcursul întregului sec. al XIV-lea. Comitatul se va menține, cu diferite ajustări ale unităților de rang inferior. După primul război mondial au avut loc reorganizări administrative, unitatea de rang superior numindu-se județul Maramureș, în cadrul căruia depresiunea Maramureș ocupă doar partea nordică.

În ceea ce privește organizarea politică și administrativă, în sec. al XIV-lea istoricul Radu Popa¹³ definea satul maramureșean „ca un organism social-economic compus dintr-un număr de gospodării țărănești ce aveau în folosință individuală loturi de pământ agricol în suprafețele arabile ale hotarului, dar stăpânind în devăl-

¹³ R. Popa, 1997

mășie apele, pădurile și pășunile". Satele sec. al XIV-lea sunt considerate din punct de vedere istoric obști. În ceea ce privește originea conducătorilor, a cnezilor, istoriografia prezintă 2 posibile forme de ascensiune: pe cale ereditară și prin alegeri. Clasa cnezilor maramureșeni era împărțită în două categorii: cnezii de sat și cei de vale. Primii stăpâneau câte 1–2 sate. Trebuie menționat însă că nu în toate satele maramureșene au existat astfel de cnezi (pe valea Marei sunt menționați doar în Berbești, iar pe valea Izei în Șieu și Strâmtura). Cnezii de vale stăpâneau grupuri de 4 până la 18 sate, situate în general pe aceeași vale, erau într-o poziție superioară cnezilor de sat și aveau prerogative patrimoniale, administrativ-juridice și chiar militare (sunt menționate cnezatul de vale al Bogdăneștilor, cnezatul văii Mara, Cnezatul văii Cosăului, al Câmpulungului, Cnezatul Varaliei (Subcetate) și alte două cnezate din Maramureșul de peste Tisa – Cnezatul văii Birjava și Cnezatul Talaborului).

Cea de-a treia treaptă a ierarhiei social-politice a Maramureșului o reprezintă voievodatul, care deși slab consolidat sub aspect ereditar (voievodul fiind ales de către adunarea cnezilor), sunt mult mai evolute din punct de vedere administrativ-politic decât cnezatele.

Trecerea la organizarea administrativă de tipul comitatului s-a realizat în mai multe etape succesive de-a lungul sec. al XIV-lea. Întâmpinând greutăți deosebite în instituirea noului tip de administrație, are loc la nivelul coroanei o schimbare de atitudine decisivă pentru cristalizarea comitatului maramureșean: campania de întăriri cneziale și nobiliare care avea să ducă la formarea unui nou tip de comitat și anume cel nobiliar. Între 1349 și 1360 apar o serie de documente în care conducătorul regiunii este deja numit comite. O altă etapă în consolidarea comitatului e determinată de problemele de ordin politic și administrativ induse de „descălecatul Moldovei” din anul 1365. Ultima etapă coincide cu ascensiunea drăgoșeștilor ca și comiți ai Maramureșului¹⁴.

Ca și mod de organizare internă, comitatul Maramureș a suferit destul de puține modificări, cu excepția unităților de rang inferior, care de-a lungul timpului au purtat diferite denumiri: cercuri, plăși, ierașe, districte. În sec. al XV-lea comitatul cuprindea o cetate (Coștiui), trei orașe târguri (Câmpulung, Teceu și Sighet) și 60 de sate¹⁵.

În sec. al XVIII-lea, comitatul Maramureș era împărțit în patru cercuri¹⁶:

1. Cercul de sus cu 17 sate: Botiza, Bocicoel, Borșa, Dragomirești, Glod, Ieud, Cuhea, Leordina, Moisei, Poienile de sub Munte, Poienile Izei, Săcel, Săliște, Slătioara, Strâmtura, Vișeu de Jos, Vișeu de Sus.
2. Cercul Cosău cu 19 sate, printre care Bârsana, Berbești, Breb, Budești, Giulești, Călinești, Mara, Văleni și Șugătag.
3. Cercul Sighet cu 27 sate printre care Ferești, Iapa, Rona de Jos, Sarasău, Săpânța.
4. Cercul de Jos cu 47 de sate: Bocicoi, Lunca, Crăciunești, Coștiui, Rona de Sus etc.

În anul 1910 situația apare ușor schimbată, trei plăși fiind menționate la recensământul populației de la acea dată și anume:

1. Plasa Iza cu 17 sate: Bârsana, Bocicoel, Botiza, Bogdan Vodă, Dragomirești, Glod, Ieud, Nănești, Oncești, Poienile Izei, Rozavlea, Săcel, Săleștea de Sus, Slătioara, Strâmtura, Șieu și Văleni.
2. Plasa Sighet cu 28 de localități printre care Berbești, Bocicoiu Mare, Breb, Câmpulung la Tisa, Coștiui, Săpânța, Teceu Mic, Crăciunești etc.
3. Plasa Vișeu cu 12 localități dintre care amintim: Bistra, Borșa, Leordina, Repedea, Ruscova, Poienile de sub Munte etc.

În anul 1930, recensământul populației se efectuează tot pe plăși, dar de data aceasta ca subdiviziuni ale județului Maramureș.

Recensământul din 1956 consemnează populația Maramureșului pe raioanele Sighet și Vișeu, ca și componente ale regiunii autonome Baia-Mare, care ulterior și-a schimbat denumirea în regiunea Maramureș.

¹⁴ R. Popa, 1997

¹⁵ G. Ilieș, 2004

¹⁶ Idem

Din 1968, ca urmare a reorganizării administrativ-teritoriale, Depresiunea Maramureșului devine parte componentă a județului Maramureș, mult extins spre sud, cu reședința transferată la Baia-Mare.

5. REFLECTAREA SPECIFICULUI GEOIDENTITĂȚII MARAMUREȘENE ÎN TOPONIMIA LOCALĂ

Toponimia maramureșeană, considerată ca izvor al istoriei acestei regiuni, poate furniza informații de o valoare excepțională. În cadrul culturii populare a zonei, toponimia ocupă un loc aparte, ea oferind date extrem de importante și interesante cu privire la modul în care s-au constituit și au evoluat comunitățile de aici, la specificul proprietății, la resursele naturale sau la meseriile tradiționale. Numele de locuri ascund în semantica lor istoria locală, conservând totodată elemente de ordin fonetic și gramatical și menținând încă în uz cuvinte pe care puțini vorbitori le mai înțeleg sau al căror sens s-a estompat în timp. „Numele de locuri ... reprezintă un mesaj pe care strămoșii ni-l transmit peste veacuri nouă, celor de azi. Descifrându-l corect, îi vom înțelege mai bine, vom aprecia cum se cuvine bogăția lor spirituală și-i vom simți mai aproape de sufletul nostru, iar legătura cu mediul etnogeografic în care ni se derulează existența va căpăta noi conotații, căci toponimia ne ajută să știm mai bine cine suntem și de unde venim”¹⁷.

Denominația toponimică nu poate fi caracterizată doar ca o etichetare mecanică a unui element de natură geografică. Toponimele au un pronunțat caracter descriptiv și impresiv, denumirea fiecărui loc fiind rezultatul unui îndelung proces în care din mulțimea trăsăturilor pe care acest loc le posedă este selectată cea mai relevantă și cu cea mai mare însemnătate pentru comunitate. Atribuirea de nume obiectelor geografice s-a făcut în paralel cu gradul de cunoaștere a mediului înconjurător, în sensul în care mai întâi au fost supuse denominării locurile cele mai cunoscute și cu cea mai mare însemnătate pentru localnici, respectiv muntele, dealul, lacul, pământul sau râul. Pe măsură ce comunitatea dobândește mai multe informații despre mediul său, va atribui nume tot mai multor obiecte și fenomene geografice, deoarece omul este interesat pe de o parte de stabilirea unor coordonate cât mai precise a poziției sale în spațiul geografic, dar și de o identificare fără echivoc a elementelor ce compun acest spațiu și care îi susțin existența. Atribuirea de nume facilitează comportamentul în spațiu, oferă repere, fiind în același timp o condiție esențială a transmiterii experienței de viață de la o generație la alta. Procesul de denominare toponimică se înscrie în acțiunea complexă pe care o desfășoară omul în vederea explorării, cunoașterii și stăpânirii, pe cât se poate, a naturii¹⁸. Numele de locuri sunt generate tocmai de această interacțiune om-natură sau, alteori, a unor factori de ordin social, economic sau istoric.

Toponimele înmagazinează o cantitate uriașă de informație din diverse sfere ale comunității, care, recepționate corect, vor servi nu doar la orientarea în teren, ci și la o mai bună cunoaștere de sine, prin conștientizarea legăturii cu cei care au populat același spațiu geografic.

Analiza toponimiei din Maramureșul Istoric poate oferi date în următoarele direcții:

a. Reconstituirea parțială a cadrului natural geografic vechi, precum și evoluția acestui cadru (păduri, poiene, locuri mlăștinoase etc.) în timp. Denominația legată de despăduriri relevă faptul că pentru zona Maramureșului, tăierea pădurilor nu a avut un caracter masiv, ci unul mai restrâns, cu pătrunderi pe văi și folosite adesea ca drumuri naturale (Poienele Izei, Poienele de sub Munte etc.). Despădurirea a fost parțială și controlată și se efectua pe suprafețe restrânse prin tăiere și mai puțin prin incendiere, având caracter pastoral (obținerea de pășuni și fânețe) sau agricol (obținerea de terenuri arabile). Toponime legate de despăduriri sunt runcuirea, lăzuirea, poienirea, săcătura, ciungătura, curătura.

Toponimele maramureșene oglindesc foarte bine mediul geografic în care s-au dezvoltat comunitățile de aici. Astfel, multe nume de locuri se referă la componentele geografice¹⁹:

¹⁷ Ș. Vișovan, 2005

¹⁸ Ș. Vișovan, 2005

¹⁹ Ș. Vișovan, 2005

– *Forme de relief*: coastă – deal, colnic – drum îngust care trece peste un deal sau prin pădure; deal, corhă – coastă abruptă, steepă și greu accesibilă, dâmb – deal, culme mai mică, măgură – deal înalt și lin, rotund, măgurice – deal mai mic, măgură mai mică, coastă, cotroapă – teren accidentat, slab productiv, cu frecvente alunecări de teren, berdă – teren stâncos, bâscă – deal, bobeică – vale adâncă, bodrună – deal, buză – culme a unui deal, margine a unui șanț, chiceră – deal ascuțit, vârf de deal, custură – vârf de deal, picior – partea de jos a unui deal sau munte, piclău – vârf de deal sau munte, ponoare – teren accidentat, coastă prăpăstioasă formată din prăbușirea, ruperea sau alunecarea unor straturi, povârniș, tarniță – culme, coamă de munte sau de deal în formă de șa, turn – deal înalt în formă de turn, vâlcea – vale îngustă și puțin adâncă, cu versanții în pantă ușoară, arcer – denotă existența gresiei în subsol, costiș – teren în pantă, costină – coastă, deal, glimeia – apelativ ce denumește terenuri cu mici movilițe, probabil rezultatul unor alunecări de teren în valuri, grui – umăr de deal sau deal mic, holom – movilă, obrejă – loc pe malul unui râu, șes, jgheab – șanț creat de șuvoaie de apă în urma ploilor

– *Structura solului*: mociră – teren mlăștinos, ruginoasa – teren mlăștinos, lutoasa – teren argilos, săcătură – teren cu deficit hidric, sărătură, slatină – teren bogat în săruri minerale, pietricea – teren pietros, barcuri – teren obținut prin defrișare, ageag – teren argilos, bahnă – loc mlăștinos, barcuri – teren obținut prin defrișare, bălți – teren mlăștinos, belit – teren puternic erodat, cârligătură – teren accidentat brăzdat de numeroase văi, glod – teren mlăștinos,

– *Componenta hidrică*: băi – izvoare cu apă minerală, borcut – izvor cu apă minerală, ciurgău – izvor, ciuroi – izvor, gârliști – loc unde un râu se pierde în gârlișoare mici și se împrășteie în luncă, hait, hăitaș – baraj care orientează apa unui râu înspre o moară, feredeu – loc amenajat pentru băi;

– *Flora locală*: alac – specie de grâu rezistentă care se cultivă în regiunile muntoase, agriș – arbust cu ramuri spinoase, frunze lobate și fructe comestibile, arini – terenuri pe care cresc mulți arini, bârnă – zonă acoperită cu păduri (bârnă – buștean), bobiște – teren pe care se cultivă fasole, braniște – pădure sau parte din pădure în care este interzisă tăierea, brebeniș, brădet, cireașa, ciungi – deal acoperit de tufișuri, fizeș – desiș pe malul unui râu, zăvoi, frășiniș – pădure de frasin, goruni, higea – tufiș dens, plai – regiune de munte aproape plană acoperită cu pășuni;

– *Fauna locală*: bătlărlă – zonă în care trăiesc lișițe, bursuc – de la viezure, imaș – pășune, breb (loc unde trăiesc castori);

– *Poziția față de soare*: arșiță – parte a muntelui aflată la soare, dos – teren cu expunere nordică, față – teren cu expunere sudică.

b. Identificarea pe teren a unor construcții sau amenajări antropice sau a locului în care acestea se găseau (cetăți, biserici, poduri etc.). S-a constatat că în unele cazuri, ruinarea sau dispariția acestora a dus la schimbarea toponimiei. Astfel Valea Mănăstirii ce despărțea în secolul al XIV-lea satele Bârsana de Nănești se numește azi Valea Hotarului, iar toponimicul Subcetate, sub care apare în sec. XV satul Oncești și alte sate de pe cursul inferior al Izei a dispărut odată cu ruinarea cetății de deasupra Onceștilor.

c. Unele aspecte de ordin economic ale istoriei maramureșene. Astfel, avem toponime ce atestă defrișări, toponime legate de cultura plantelor, păstorit (La Stânișoare, Dosul Stâni, Văratice, Tomnatic, Nedeia Țibleșului) sau alte activități cum ar fi morăritul (Râul Morii) etc.

d. Raporturile sociale din Maramureș, în special prin transmiterea în denumirile satelor a numelor stăpânilor acestora (Bogdan Vodă). Cu toate acestea, nu trebuie făcute confuzii, deoarece nu în toate cazurile apar dovezi clare care să ateste că toponimele de localități ar avea vreo legătură cu întemeietorii lor.

6. CONCLUZII

Maramureșul istoric reprezintă una dintre cele mai bine încheiate geoidenități la nivel național, o arie în care se îmbină sinergic toate dimensiunile fundamentale ale teritoriului (istorică, socială, culturală, spațială și geo-structurală), în care relațiile sociale, politice, istorice, economice sau culturale se împletesc în

virtutea unui scop comun și anume coerența sistemului teritorial. În acest sens, se poate menționa că geoidentitatea maramureșeană se găsește în prezent într-o fază de prag, într-o etapă de trecere de la o „lume” la „alta”, de la tradiționalism la modernitate. Pentru a evita o dezvoltare haotică, un colaps geoidentitar, acest teritoriu (cu partea naturală și culturală) necesită o analiză minuțioasă a mecanismului său intern de funcționare, elementele sale trebuie determinate spre o funcționare sincronică și unitară îndreptată înspre atingerea unei ținte clare de evoluție. Atunci când o „lume” stă să dispară, trebuie „creată” o alta în loc, evoluția trebuie deci dirijată prin efortul autorităților, dar și al locuitorilor. Altfel, în cazul lipsei acestor schimburi și informații relaționale, se poate ajunge la o evoluție prin antergie.²⁰

BIBLIOGRAFIE

1. Conea, 1935, Conea, I., *Țara Loviștei. Studiu de geografie istorică*, B.S.R.R.G., LIII, M.O. Imprimeria Națională, București.
  2. Conea, 1993, Conea, I., *Vrancea: geografie istorică, toponimie și terminologie geografică*, editura Academiei Române, București.
  3. Densușianu, 1913, N. Densușianu, *Dacia preistorică*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2011
  4. Ianoș, 2000, Ianoș, I., *Sisteme Teritoriale*, Editura Tehnică, București, 2000
  5. Ilieș, 2007, Ilieș, Gabriela., *Țara Maramureșului. Studiu de geografie regională*, Editura Presa Universitara Clujeana, Cluj-Napoca.
  6. Mac, 2004, Mac, I., *Conceptele de conexiune și sinergism ca suport al abordării geografice*, în *Studia UBB*, 2, Cluj-Napoca, 2004
  7. Mac, 2008, Mac, I., *Geografie normativă*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008
  8. Mihaly de Apșa, 1900, Mihaly de Apșa, I., *Diplome maramureșene*, Sighet, 1900
  9. Filipașcu, 1940, Filipașcu, Al., *Istoria Maramureșului*, Editura Universul, București, 1940
  10. Popa, 1997, Popa, R., *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Editura Enciclopedică, București, 1997
  11. Vișovan, 2005, Șt. Vișovan, *Monografia toponimică a Văii Izei*, Editura Argonaut, Baia-Mare, 2005
- *** *Documente privind istoria României. C. Transilvania. Veacul XI–XIII. Vol. 1: 1075–1250*, Editura Academiei R.P.R., București, 1951

²⁰ I. Ianoș, 2000